

Štrukturálne fondy EÚ a riešenie rómskeho problému

(2.časť)

Štrukturálne fondy EÚ

Pre riešenie rómskej problematiky na Slovensku sú relevantné najmä dva štrukturálne fondy EÚ: *Európsky fond pre regionálny rozvoj (ERDF)* a *Európsky sociálny fond (ESF)*.

ERDF v rámci svojho vymedzenia financuje i aktivity určené na zlepšenie postavenia rómskeho spoločenstva, to znamená tvorbu infraštruktúry, zakladanie malých podnikov, sociálnu inklúziu a osvetu ako sa dožiť vyššieho veku.

ESF poskytuje Slovensku v oblasti rómskej otázky prostriedky zamerané na aktivity stimulujúce inklúziu Rómov na trhu práce, zvýšená pozornosť je tu venovaná rómskym ženám, zvyšovaniu životnej úrovne a dlhovekosti a sociálnej inklúzii rómskej minority o slovenskej spoločnosti vôbec. Rómska problematika v rokoch 2006-2010

Programové vyhlásenie vlády 2006: „Vláda naďalej považuje riešenie rómskej problematiky za svoju prioritu. Na jej realizáciu bude podporovať všetky rozvojové programy s cieľom zlepšovať život Rómov a integráciu rómskej komunity do spoločnosti. Vo väčšej miere než doposiaľ budú v regionálnom rozvoji riešené sociálno-ekonomické problémy rómskej komunity s dôrazom na komplexný charakter prijímaných opatrení.“

Vláda do konca septembra 2009 nepokročila v čerpaní 180 miliónov eur vyčlenených na rómsku problematiku. Realitou je tiež rastúce napätie medzi väčšinovým obyvateľstvom a rómskou menšinou. Riešenie, ako sa snažiť zlepšiť postavenie rómskych komunít bolo ponúknuté vládou v danom období len jedno. V roku 2009 bolo navrhnuté riešenie internátnych škôl pre rómske deti, s riešením oddelenia rómskych detí od života v rómskych osadách a premiestniť deti do internátnych škôl. Hlavným dôvodom takto riešiť rómsku problematiku videla vtedajšia vláda v podstate oddeliť rómske deti od ich tradičného života

v osadách a vychovať z nich ľudí schopných zaradiť sa do života a byť konkurencieschopní na trhu práce. Toto riešenie však nerealizovala a ponechala to ako vhodné riešenie pre nasledujúcu vládnu garnitúru.

1.1. Projekt Dekáda rómskej inklúzie 2010-2015

Projekt Dekáda rómskej inklúzie 2005-2015 sa zameriava na preklenutie socioekonomickej priepasti medzi Rómami a majoritnou spoločnosťou v participujúcich krajinách východnej a strednej Európy¹. Dekáda nie je ďalšou novou inštitúciou. Vlastnia ju vlády, ktoré projekt podpísali. Projekt je prvou veľkou koordinovanou snahou o riešenie kritickej situácie Rómov v regióne, avšak jeho benevolentný základ sa pre slovenských Rómov javí ako slabina.

1.2. Predpokladaný vývoj

Počet Rómov na Slovensku pravdepodobne stúpne z 379.000 osôb v roku 2000 na 545.000 osôb v roku 2030. V rovnakom čase klesne počet Nerómov z 5.024.000 osôb na 4.988.000 osôb, takže celková populácia sa na Slovensku mierne zvýši z 5.403.000 na 5.533.000 osôb².

Z odhadovaného demografického vývoja rómskej a nerómskej populácie vyplýva niekoľko dôležitých záverov: Veľkú časť potenciálnej pracovnej sily budú tvoriť Rómovia. Podiel Rómov v produktívnom veku na všetkých osobách v produktívnom veku v SR sa zvýši z 11% v roku 2000 na 16% v roku 2030. Je to aj kvôli nárastu podielu Rómov na celkovej populácii zo 7% na 10%, ale hlavne aj kvôli vysokému podielu detí v rómskej populácii, ktorý sa v období 2000- 2009 pohybuje okolo 30%, kým podiel detí v nerómskej populácii je len 16%. Školy sa budú musieť viac prispôbiť rómskym deťom. Podiel rómskych školopovinných detí na všetkých školopovinných deťoch v SR sa zvýši z 12% v roku 2000 na 16% v roku 2030. Rómovia môžu výrazne znížiť deficit prvého dôchodkového piliera. V roku 2030 stúpne počet nerómskych seniorov (starších, ako 64 rokov) na 21% populácie SR, kým počet rómskych seniorov bude stagnovať na 0,5% populácie SR. Zamestnaní Rómovia by tak výrazne prispievali na dôchodky Nerómom. Verejná zdravotná starostlivosť sa musí viac venovať Rómom. Kým očakávaná dĺžka života nerómskej populácie narastá, takže podiel nerómskych seniorov na celkovej populácii SR stúpne z 12% v roku 2000 na 21% v roku

¹Pozn. autorov: *Slovensko, Česko, Srbsko, Maďarsko, Bulharsko, Rumunsko, Chorvátsko, Macedónsko, Srbsko.*

²MARCINČIN A. a MARCINČINOVÁ Ľ. [cit. 2009.7.2.] Straty z vylúčenia Rómov. Dostupné na internete: <http://www.iz.sk/download-files/sk/osf-straty-z-vylucenia-romov.pdf>

2030, podiel rómskych seniorov stagnuje na 0,5% populácie SR. Dôležitý je regionálny rozmer. Počty školopovinných detí a osôb v produktívnom veku sú vysoké z pohľadu slovenského, a o to viac z regionálneho hľadiska. V niektorých obciach a okresoch počet rómskych detí prevyší počet nerómskych detí, a rozvoj miestneho pracovného trhu a miestnej ekonomiky budú závisieť na aktivite rómskej populácie v produktívnom veku.

2. Charakteristika životných podmienok rómskych domácností na Slovensku a ich štruktúra.

Ku globálnym výzvam v dnešnom svete sa radí odstránenie chudoby a prekonávanie sociálneho vylúčenia. Táto výzva je aktuálna nielen pre rozvojový svet, ale aj pre Európu, vrátane Slovenska ako jednu z členských krajín EÚ Slovensko ako členskú krajinu EÚ nevynímajúc. Na Miléniovom summite v septembri 2000 sa zaviazali členské krajiny OSN venovať prioritnú pozornosť trvalo udržateľnému rozvoju a boju proti chudobe. Výsledok iniciatívy je prijatie Miléniových rozvojových cieľov, ktoré nadväzujú na dohody a rezolúcie OSN z predchádzajúceho desaťročia.

Aj na Slovensku existujú zraniteľné, t.j. vylúčené a marginalizované skupiny, ktoré sú zbavené príležitosti na rovnakú participáciu na rozvoji. U niektorých skupín má vylúčenie dlhodobější charakter (bolo aj pred socializmom a pretrvalo i počas tohto režimu), iné skupiny sa „prepadli“ do chudoby v dôsledku transformačných spoločenských pohybov po roku 1989. Aj národná správa Miléniových rozvojových cieľov pre Slovensko konštatuje, že na Slovensku pretrvávajú výrazné regionálne rozdiely v miere chudoby, nezamestnanosti, priemerných mzdách ako aj ukazovateľov vzdelania a zdravotného stavu, preto možno hovoriť o ostrovoch hlbokkej chudoby uprostred pomerne bohatej spoločnosti. Podmienky v izolovaných rómskych osadách naznačujú, že sa tieto ostrovy chudoby prekrývajú so životom veľkej časti rómskeho obyvateľstva.

Realizovaný výskum bol podľa Správy o životných podmienkach rómskych domácností na Slovensku zameraný na skupinu, ktorú už sociálno-ekonomické analýzy na Slovensku identifikovali. Pravidelne sa medzi najzraniteľnejšími skupinami najviac ohrozenými chudobou a sociálnym vylúčením, objavuje rómska populácia. U tejto etnickej skupiny sa kombinujú viaceré znevýhodnenia: vyskytuje sa u nich chudoba previazaná s demografickými podmienkami (ako napríklad veľkosť rodiny), chudoba vytváraná nezamestnanosťou (hlavne dlhodobou), chudoba zapríčinená nízkou kvalitou práce či nedostatkom vzdelania, ale aj diskrimináciou.

Za najhoršiu je označovaná situácia tej časti rómskej populácie, ktorá žije v segregovaných osadách. Ich situácia sa často prirovnáva k úrovni chudoby a exklúzie, ktorá je známa z rozvojových krajín.

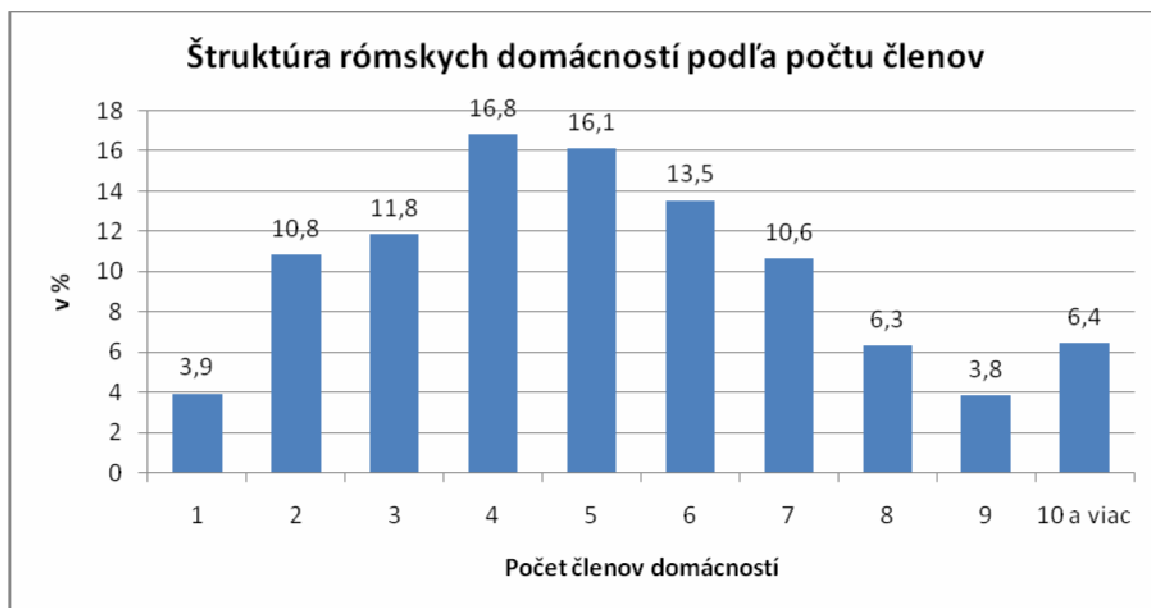
Táto etnická skupina sa explicitne spomína aj v politických dokumentoch a akčných plánoch SR na potláčanie chudoby či exklúzie. Napríklad v Národnom akčnom pláne sociálnej exklúzie SR 2004-2006 sa identifikovali skupiny obyvateľstva, ktoré patria k najviac ohrozeným chudobou a sociálnym vylúčením. Popri dlhodobo nezamestnaných (s nižším stupňom vzdelania alebo so vzdelaním, ktoré nezodpovedá dopytu na trhu práce), rodinách s deťmi, jednočlenných domácnostiach, migrantoch, ľuďoch so zdravotným postihnutím a bezdomovcoch sem boli zaradení aj ľudia žijúci v rómskych komunitách.

Tabuľka 1 Štruktúra rómskych domácností podľa počtu členov (za rok 2005 – 2006)

Počet členov domácností	Segregovaní	Separovaní	Rozptýlení	Spolu (v %)
1	1,7	6,7	3,3	3,9
2	7,9	8,8	15,8	10,8
3	12,1	10,0	13,3	11,8
4	15,0	17,1	18,3	16,8
5	14,2	19,2	15,0	16,1
6	15,8	11,3	13,3	13,5
7	12,9	11,3	7,5	10,6
8	7,1	5,4	6,3	6,3
9	5,0	4,6	1,7	3,8
10 a viac	8,4	5,7	5,3	6,4
Domácnosti spolu	100,0	100,0	100,0	100,0

Zdroj:Správa o životných podmienkach rómskych domácností na Slovensku

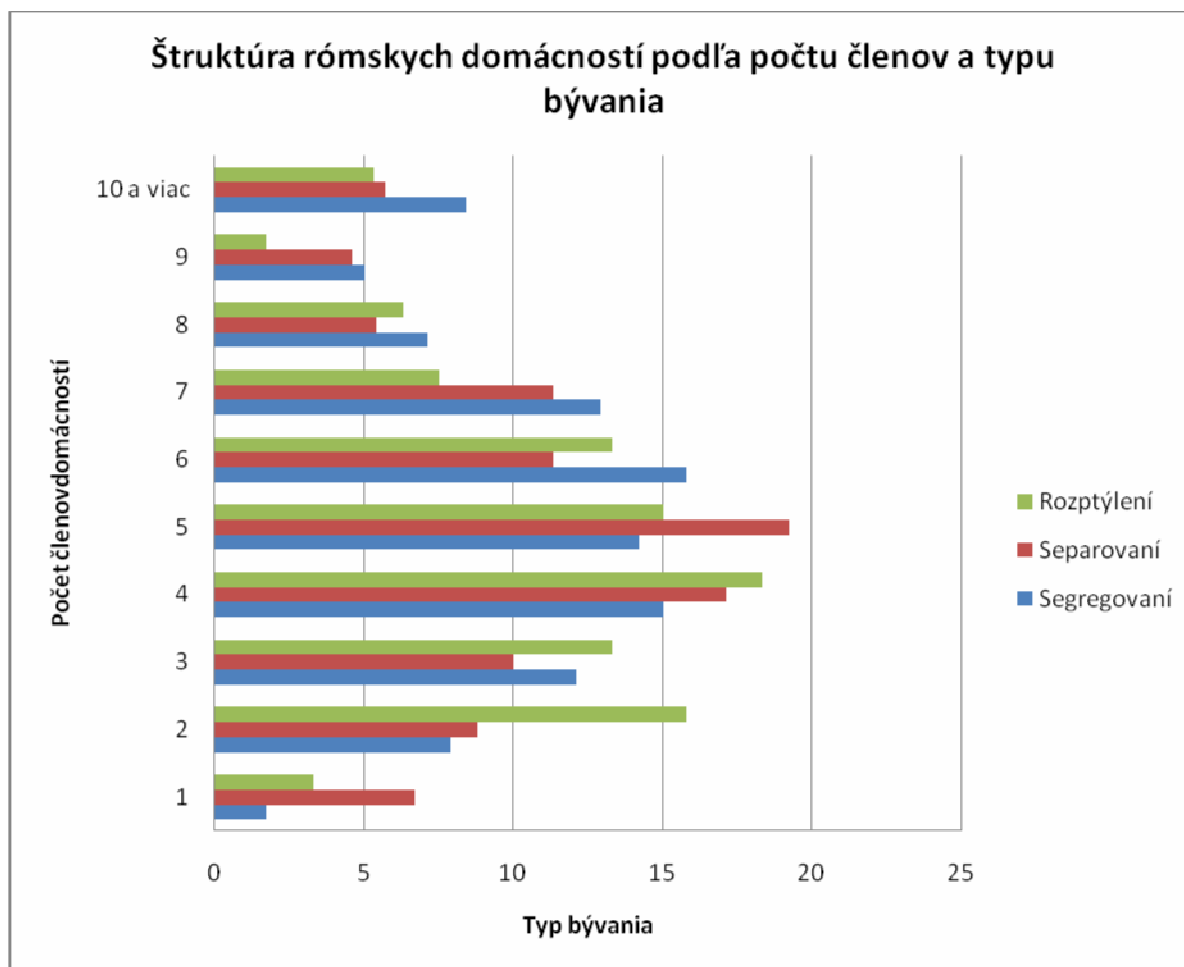
Graf 1 Štruktúra rómskych domácností podľa počtu členov a typu bývania

Zdroj: autori

Veľkosť rómskych domácností sa mení v závislosti od typu bývania. U segregovaných bolo v porovnaní s ostatnými dvomi skupinami rómskej populácie menej jednočlenných a dvojčlenných domácností, mnohopočetné domácnosti zasa dosiahli zvýšený výskyt. Domácnosti s 10 a viac členmi prekročili u obyvateľov segregovaných osád 8%, za separovaných a rozptýlených sa tento typ domácností pohyboval na úrovni 5%. U rómskych obyvateľov bývajúcich rozptýlene boli najpočetnejšie domácnosti so 4 členmi, u bývajúcich v separovaných častiach obcí to boli päťčlenné domácnosti a u segregovaných domácností so 6 členmi. Domácnosti segregovaných osád sú v porovnaní s ostatnými skupinami rómskej populácie vymedzenými typom bývania väčšie, rozdiely však nie sú príliš veľké.

Graf 2 Štruktúra rómskych domácností podľa počtu členov a typu bývania

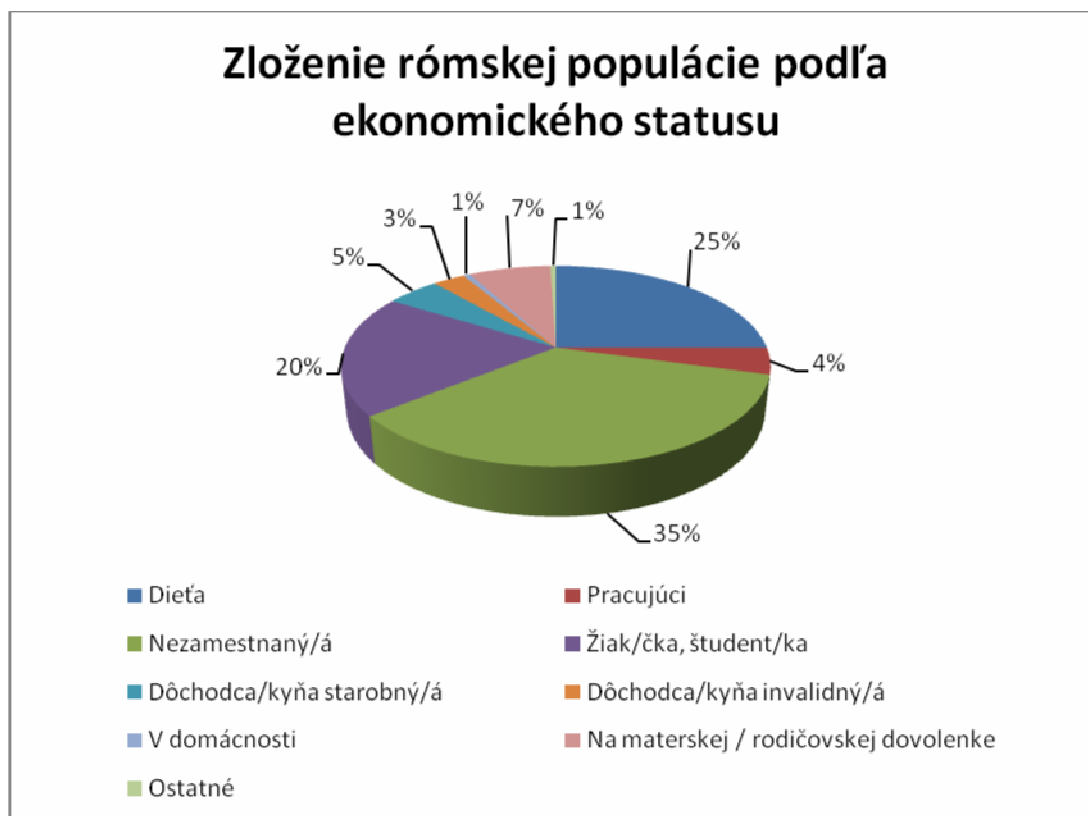
Zdroj: autori

Tabuľka 2 Zloženie rómskej populácie podľa ekonomického statusu a typu bývania

Ekonomický status	Segregovaní	Separovaní	Rozptýlení	Spolu (v %)
Dieťa	27,4	23,8	23,6	25,0
Pracujúci	2,2	5,5	5,4	4,3
Nezamestnaný/á	34,5	33,8	36,5	34,9
Žiak/čka, študent/ka	21,3	20,8	16,2	19,6
Dôchodca/kyňa starobný/á	3,2	5,1	6,4	4,8
Dôchodca/kyňa invalidný/á	2,3	2,6	3,8	2,9
V domácnosti	0,5	0,6	0,8	0,6
Na materskej / rodičovskej dovolenke	8,3	7,3	6,5	7,4
Ostatné	0,3	0,5	0,8	0,5
Jednotlivci spolu	100,0	100,0	100,0	100,0

Zdroj: Správa o životných podmienkach rómskych domácností na Slovensku

Graf 3 Zloženie rómskej populácie podľa ekonomického statusu

Zdroj: autori

Podľa vzťahu k ekonomickej aktivite je zloženie súboru rómskej populácie značne neštandardné, najmä čo sa týka účasti na trhu práce. Štvrtinu súboru tvoria deti a ďalších 19,6% žiaci a študenti. Starobní dôchodcovia a dôchodkyne tvorili z celkovej štruktúry rómskej populácie len necelých 5%. Z ostatných skupín najväčší podiel pripadol na nezamestnaných, ktorí dosiahli 34,9% zastúpenie na celkovom súbore rómskej populácie. Podiel invalidných dôchodcov tvoril 2,9% a na materskej alebo rodičovskej bolo 7,4% celkového súboru rómskej populácie. Veľmi nízke zastúpenie mali formálne pracujúci: z celkového súboru to bolo len 4,3 % . Išlo o prevažne pracujúcich na plný pracovný úväzok, podiel čiastočných úväzkov a samozamestnaných bol zanedbateľný (necelé 1%).

Takáto štruktúra podľa ekonomického statusu sa viac-menej opakuje vo všetkých skupinách vymedzených typom bývania, mení sa len empirické naplnenie jednotlivých kategórií.

2.1. Štruktúra rómskej populácie: základné charakteristiky

Z celkového počtu 3 769 zisťovaných jednotlivcov pripadalo až 39,4% na deti do 15 rokov a ďalších 27,6% na osoby vo veku 15-19 rokov. Dospelé osoby staršie ako 30 rokov tvorili zvyšných 33% celkového súboru. Deti teda tvoria najpočetnejšiu skupinu skúmanej rómskej populácie, starší ľudia sú zastúpení najnižším podielom (10,2%).

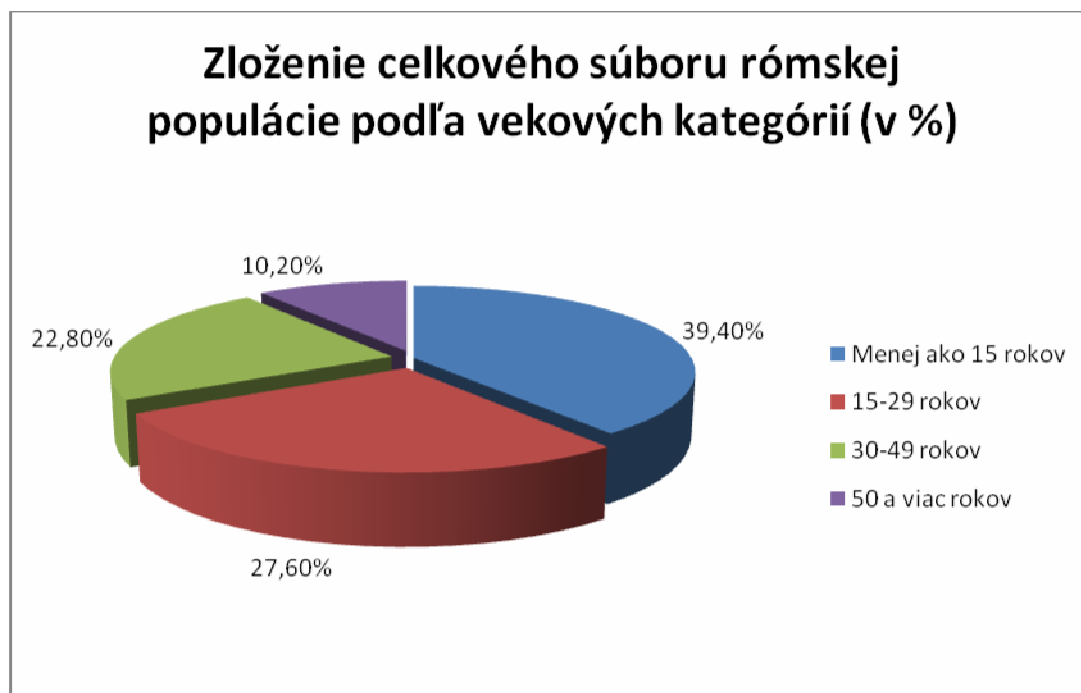
Z hľadiska typu bývania je na detskú zložku najbohatšia skupina segregovanej rómskej populácie. V rámci tejto sledovanej skupiny tvorili deti do 15 rokov 43,6%. V zostávajúcich dvoch podsúboroch rómskej populácie bolo zastúpenie detí o 5 až 7 percentuálnych bodov nižšie: 38,6% u bývajúcich v separovaných častiach obcí a 35,2% u rómskych obyvateľov bývajúcich rozptýlene.

Tabuľka 3 Vekové zloženie súboru rómskej populácie podľa typu bývania (v %)

VEKOVÉ SKUPINY	Segregovaní	Separovaní	Rozptýlení	Spolu
Menej ako 15 rokov	43,6	38,6	25,2	39,4
15-29 rokov	28,2	27,1	27,6	27,6
30-49 rokov	21,1	22,7	24,9	22,8
50 a viac rokov	7,1	11,6	12,3	10,2
Spolu	100,0	100,0	100,0	100,0
Priemerný vek	21,29	24,04	25,50	23,50

Zdroj: Správa o životných podmienkach rómskych domácností na Slovensku

Graf 4 Zloženie celkového súboru rómskej populácie podľa vekových kategórií (v %)

Zdroj: autori

Štruktúra skúmaného súboru rómskej populácie je z hľadiska pohlavia vyvážená. Muži tvorili 49% a ženy 51% podiel. Takáto proporcia zodpovedá štruktúre celkovej populácie SR, v ktorej počet žien dlhodobo mierne prevyšuje nad počtom mužov (51,4% žien a 48,6% mužov)

Tabuľka 4 Štruktúra rómskej populácie podľa pohlavia a podľa typu bývania (v %)

POHLAVIE	Segregovaní	Separovaní	Rozptýlení	Spolu
Muž	50,5	48,3	47,9	49,0
Žena	49,5	51,7	52,1	51,0
Spolu	100,0	100,0	100,0	100,0

Zdroj: Správa o životných podmienkach rómskych domácností na Slovensku

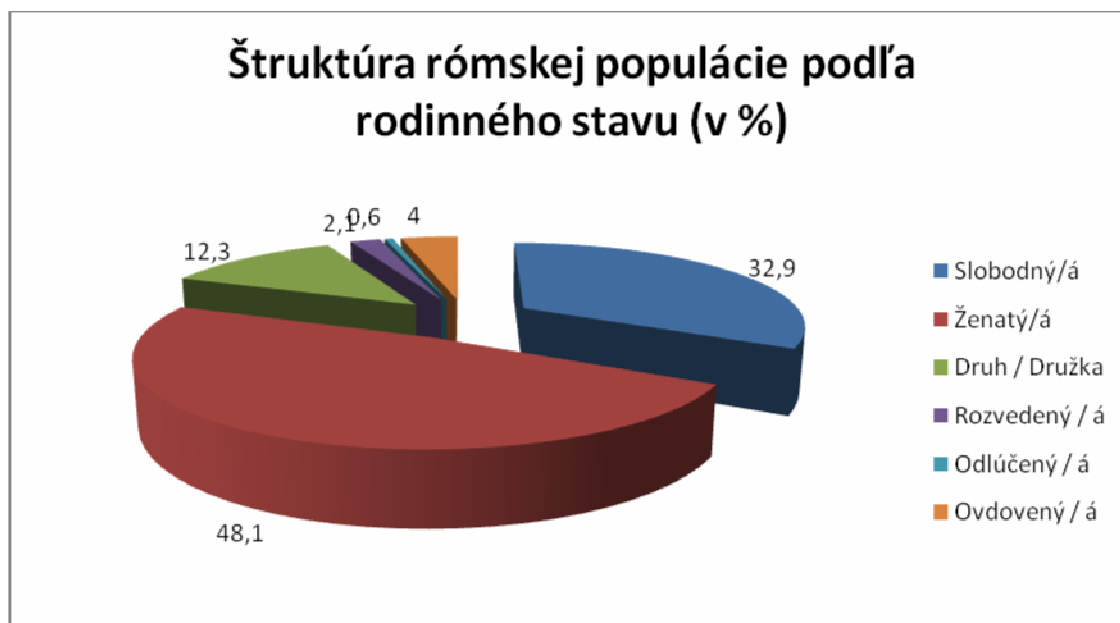
Tabuľka 5 Štruktúra rómskej populácie podľa rodinného stavu a podľa typu bývania (v %)

Rodinný stav	Segregovaní	Separovaní	Rozptýlení	Spolu
Slobodný/á	32,3	31,4	34,9	32,9
Ženatý/á	48,4	51,5	44,5	48,1
Druh / Družka	14,2	10,3	12,3	12,3
Rozvedený / á	1,4	1,4	3,4	2,1
Odlúčený / á	0,3	1,3	0,2	0,6
Ovdovený / á	3,4	4,0	4,6	4,0
Spolu	100,0	100,0	100,0	100,0

Zdroj: Správa o životných podmienkach rómskych domácností na Slovensku

Graf 5

Štruktúra rómskej populácie podľa rodinného (v %)

Zdroj: autori

2.1.1. Sociálna situácia rómskych domácností

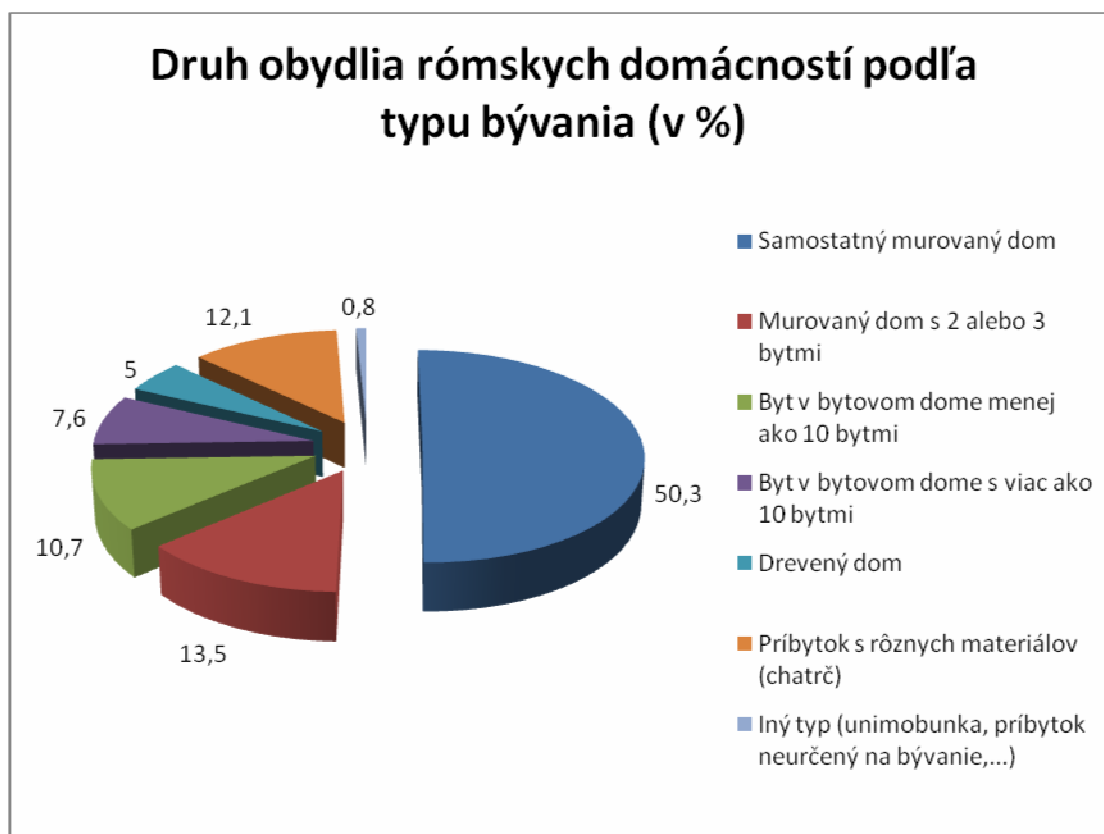
Druh obydliia patrí medzi základné výberové znaky. Približne polovicu skúmaných rómskych domácností tvorili také domácnosti, ktoré žili v samostatných murovaných domoch a 13,5% v murovaných domoch s dvoma alebo troma bytmi. Spolu 18,3% pripadá na bytové domy, z toho 10,7% na bytové domy s menej ako 10 bytmi a 7,6% s viac ako 10 bytmi. 12,1% skúmaného súboru rómskych príbytkov pripadalo na domácnosti žijúce v príbytkoch postavených z rôznych materiálov, označovaných ako chatrče. Spolu s 0,6% tých, ktorí, žijú v unimobunkách a 5% žijúcich v drevených obydliach, ide spolu o 17,7% rómskych domácností bývajúcich v zjavne neštandardných podmienkach.

Tabuľka 6 Druh obydľia rómskych domácností podľa typu bývania (v %)

Druh obydľia	Segregovaní	Separovaní	Rozptýlení	Spolu
Samostatný murovaný dom	40,3	48,3	62,5	50,3
Murovaný dom s 2 alebo 3 bytmi	7,5	11,3	21,7	13,5
Byt v bytovom dome menej ako 10 bytmi	14,6	8,8	8,8	10,7
Byt v bytovom dome s viac ako 10 bytmi	6,3	12,5	4,2	7,6
Drevený dom	8,3	5,8	0,8	5,0
Príbytok s rôznych materiálov (chatrč)	23,3	10,8	2,1	12,1
Iný typ (unimobunka, príbytok neurčený na bývanie,...)	-	2,5	-	0,8
Domácnosti spolu	100,0	100,0	100,0	100,0

Zdroj: Správa o životných podmienkach rómskych domácností na Slovensku

Graf 6 Druh obydľia rómskych domácností podľa typu bývania (v %)

Zdroj: Správa o životných podmienkach rómskych domácností na Slovensku

2.1.2. Veľkostné charakteristiky rómskych obydľí

Na hodnotenie veľkosti domu alebo bytu sa používajú dva základné ukazovatele: počet izieb a rozloha v metroch štvorcových. U obidvoch týchto veľkostných charakteristík sa prejavili značné rozdiely tak podľa stupňa integrácie rómskej populácie, ako aj v porovnaní s majoritnou populáciou.

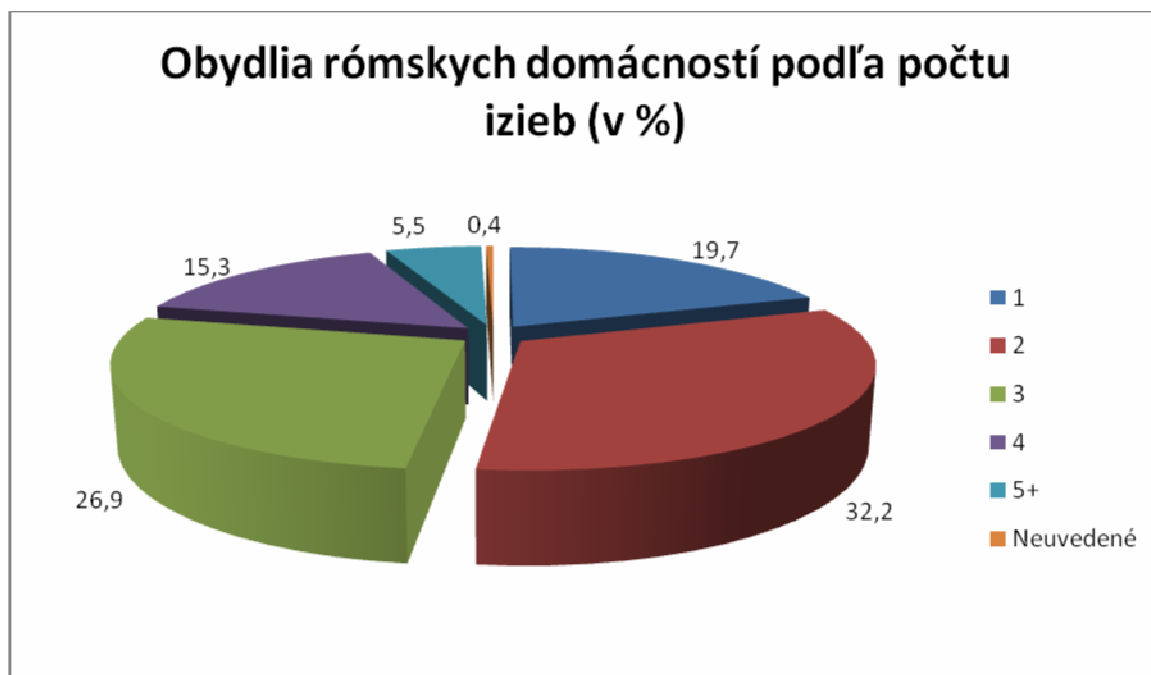
Takmer pätina rómskych domácností žije v obydľí, ktoré má len jednu izbu. Ďalšia tretina má na bývanie k dispozícii dve izby a viac ako jedna tretina tri izby. Väčšie byty alebo domy s počtom izieb 4 a viac sa týkal 20,8% rómskych domácností. Viacizbové obydľia sa oveľa viac spájajú s rómskou populáciou žijúcou integrovane s majoritným obyvateľstvom a najmenej sa spájajú s bývajúcim v segregovaných osadách. Zatiaľ čo v osadách žila v jednoizbovom obydľí takmer tretina domácností, medzi rozptýlenou rómskou populáciou to bolo necelých 8%.

Tabuľka 7 Obydľia rómskych domácností podľa počtu izieb a typu bývania (v %)

Počet izieb	Segregovaní	Separovaní	Rozptýlení	Spolu
1	29,2	22,1	7,9	19,7
2	33,3	27,5	35,8	32,2
3	22,9	26,7	31,3	26,9
4	12,5	18,8	14,6	15,3
5+	1,7	4,9	10,0	5,5
Neuvedené	0,4	-	0,4	0,4
Domácnosti spolu	100,0	100,0	100,0	100,0

Zdroj: Správa o životných podmienkach rómskych domácností na Slovensku

Graf 7 Obydlia rómskych domácností podľa počtu izieb a typu bývania (v %)

Zdroj: Správa o životných podmienkach rómskych domácností na Slovensku

Viacere analýzy sociálnej situácie v SR a poberateľov sociálnych dávok či prieskumy realizované špeciálne v rómskych komunitách na Slovensku naznačujú, že v rámci rómskych domácností je výskyt hmotnej núdze vysoký. Podľa zisťovania rómskych domácností, až 72,2% skúmaných domácností uviedlo, že v priebehu posledného mesiaca dostali nejaké príjmy, ktoré súvisia s hmotnou núdzou. Bez takéhoto príjmu bolo iba 27,3% domácností.

Poberanie príjmov tohto typu bolo rozšírené u všetkých typov domácností, bez ohľadu na stupeň priestorovej integrácie s majoritnou populáciou. Vo všetkých troch sledovaných podsúboroch totiž presahoval podiel tých, ktorí dostali istý finančný obnos súvisiaci s hmotnou núdzou, hranicu 70 % . Výskyt takýchto príjmov bol predsa len zvýšený v prípade domácností žijúcich v segregovaných osadách, kde sa priblížil k 80%.

Tabuľka 8 Poberanie sociálnych príjmov súvisiacich s hmotnou núdzou podľa typu bývania (v %)

Poberanie	Segregovaní	Separovaní	Rozptýlení	Spolu
Poberali	77,8	70,6	70,1	72,7
Nepoberali	22,2	29,4	29,9	27,3
Domácnosti spolu	100,0	100,0	100,	100,0

Zdroj: Správa o životných podmienkach rómskych domácností na Slovensku

Graf 8 Poberanie sociálnych príjmov súvisiacich s hmotnou núdzou (v %)

Zdroj:Autori

Pokračovanie